

Yrd. Doç. Dr. Meral Oralış
İstanbul Üniversitesi
Alman Dili ve Edebiyatı

Kentinden ve Kendinden Sürgün

ABSTRACT

Exiled from one's self, exiled from one's land

Dehen Altiner's novel *Sevgili Üniversite* and Emine Sevgi Özdamar's novel *Seltsame Sterne starren zur Erde* have a common theme: the exile stories of their woman protagonists. In the former, the protagonist goes to Istanbul whereas in the latter to Berlin. Altiner's novel tells the story of the difficulties faced by the scholars and Hanna accompanying them who flee to Istanbul from the Nazi regime of the 40's, and these scholars' contributions to the university reforms in Turkey. Özdamar, in her novel, tells the story of a female writer/ artist, who emigrates to Germany and there struggles between Occident and Orient, between two languages and two cultures in search of her identity.

This article aims to present a comparative study of these two period novels. It also presents a comparative approach to the historical and social circumstances in both novels that led the protagonists experience the state of being in exile and the reception of these circumstances by the protagonists.

*Yaşamımdaki bunca
uyumsuzluktan sonra, pek
doğru bir şey olmamayı,
yersiz yurtsuz olmayı
yeğlemeyi öğrendim aslına
bakılırsa.*

Edward Said*

"Sürgünler sınırları aşar, düşünce ve deneyimin önündeki engelleri yıkar" (Said, 2000: 41) der Said. Sürgünlüğü bu anlamda yaşayanları konu alan romanlardan biri Dehen Altiner'in *Sevgili Üniversite*¹ bir diğeryse Emine Sevgi Özdamar'ın *Seltsame Sterne starren zur Erde*² adlı kitapları. Her iki romanda da sürgünlüğün zamanın/dönemin ve mekânının kadın roman kişilerinin entelektüel kimliklerini, aşklarını, gündelik yaşamlarını dahası geleceklerini nasıl etkilediği kaleme alınmış. *Sevgili Üniversite* 1930-1940 yılları arasında

* Edward Said, *Yersizyurtsuz*, s.424

¹ Dehen Altiner'in romanı *Sevgili Üniversite* romanı alıntılanmada (SÜ) olarak kısaltılacaktır.

² Emine Sevgi Özdamar'ın *Seltsame Sterne starren zur Erde* romanı (SSE) olarak kısaltılacaktır.

yaşanan toplumsal sorunları irdelerken bu dönemin arka plan oluşturduğu yasak bir aşkı, İstanbul'da yaşanan sürgünlüğün farklı yüzlerini ve üniversitede reformlar yapılırken bilimsel ve kişisel düzlemde ortaya çıkan sorunları konu eder. *Seltsame Sterne starren zur Erde* ise 70'li yıllarda kendi ülkesindeki politik koşullarda artık nefes alamaz olmuş bir kadının Berlin'deki sürgünlüğü, gerek doğduğu gerekse yaşadığı yerlerdeki dönemlerin onun üzerindeki etkileri ve Brecht'in izini sürerek çıktığı yolculuktaki tiyatrocü kimliğini geliştirme çabası kaleme alınır. Bu zorunlu sürgünlükler hangi yalnızlıkların, ertelenmişliklerin, yitkiliklerin ve öksüzlüklerin yazıya yansımaya yol açar?

Sevgili Üniversite'ye bir dönem romanı olma niteliği veren koşullar Türkiye ve Almanya'nın farklı biçimlerde yaşadıkları, her iki ülke için de sancılı, dönüm noktası sayılabilecek 30'lu ve 40'lı yıllardır: "30 Ocak 1933'te Almanya'da hükümeti nasyonal sosyalistler devralmıştı. Politik yönden beğenilmeyen üniversite öğretim üyeleri emekliye sevk ediliyor, işten uzaklaştırılıyor ihtar veriliyor ya da tutuklanıyordu" (Widmann, 2000: 87). Altınar, böylesi bir dönemde farklı alanlardan birçok biliminsanın Almanya'yı terk ederek, eğitimdeki yeni yapılanmanın bir uzantısı olarak Türkiye'ye gelişlerini ve orada deneyimledikleri hayatları sorgular romanında. Öykülenen dönemde Yahudi ya da Alman hepsi için zorunlu bir sürgünlüktür yaşanan. Demiralp sürgünlüğün tanımını yaparken yoğunlaştığı konu kişinin ceza alışıdır, bunun için de "sürgünün uzaklaştır(ıl)ması bir bakıma cezalandır(ıl)ma anlamındadır" (Demiralp, 163-164) der. Bu tanıma dayanarak, nasyonal sosyalistlere göre burada alınmış olan cezanın suçu 'Yahudi olmak'tır. Böylelikle ötekileştirilmiş olanı "[...] etkisiz hale getirmek. Ait olduğu yerden, kendini kendi olarak duyumsadığı, sesini duyurmak istediği yerden dışlamak" (Demiralp, 164) asıl hedef olmuştur. Sürgünlüğün tanıklığını yapan, Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Dayanışma Derneği'nin kurulmasına önayak olan ve burada etkin görevlerle birçok biliminsanın Almanya dışına çıkmasını sağlayan, baş aktörlerden biri Philipp Schwartz dönemi şöyle özetler:

Çok kurcalanan yer kanar. Hayal değil, vukuat adamlarına ihtiyaç var. Çok fazla kültür, çok fazla bilim, çok fazla gereksiz insan. Nietzsche'nin yukarıdaki satırları ile, cahil baş tacı edildi, birçok eğitilmiş yüksek mevki sahibi bilim adamı ve sanatçı cezalandırılmamak için cahili ve örümcek kafalıyı oynamayı seçti. Olası bir paniğe karşı harekete geçmeli ve organize olmalıydık. (Schwartz, 2003: s.38)

Böylesi bir düşünceyle işe koyulan Schwartz "Mülteci profesörlerin İstanbul'a gidebilmesi için Yardım Cemiyeti'ne maddi olanak sağladı" (Widmann, 2000: 89). Yıllar sonra yaşadıklarını kaleme alan Schwartz'ın raporunda Alman

biliminsanlarının
Üniversitesi öğre

Yahudi olan
büyük üniv
yarattığı ese
etin mahv
binasının ye
62)

Kendi ülkelerinde
yeni bir yaşama
yılları arasında
kaçışı"⁴ diye adla
ülkelerindeki poli
Bu çalışmada ise
roman katmanlar
üzerinde yoğunla
kadın, bir Yahud
yaşayan Hanna'n
Ardından da bu k
"varış" olarak gö
bilimsel buluşma
sorunların romand
Hanna'nın öyküs
gelmediğini anlad
yolculuk insandır.
(SÜ. S.15) olarak
sürgün yeridir. A
yerde sürgündür.
olan kişilerin bu
(Todorov, 1985: 2
işini halletmek için
kalmış bir vedayı t

⁴ Helge Peukert. 1972 yılı
raporu *Kader Birliği* adıyla
Hitler döneminde Türk
1982 yılında Türkçeye ç
olarak kaleme aldığı kiti
gelen bilim adamlarını "N
gibi kentlerde yoğunlukl
çalışmaları yaptıklarını sa

Biliminsanlarının birbirine benzer öyküleri yer alır. Sözelimi Frankfurt Üniversitesi öğretim üyelerinden Kurt Riezler'in öyküsü bunlardan biri:

Yahudi olan genç Riezler Frankfurt Üniversitesi'ni dünyadaki en iyi ve en büyük üniversitelerden biri yapmıştı.(...) Savaşı yaşamıştı. Öyle ki, yarattığı eserin nasıl önce ruhunun sonra kemiklerinin ve en sonunda da etinin mahvedildiğini görmüştü. Fakat en azından sevgili üniversitesinin binasının yeniden düzenlenmesine tanıklık edebilmişti. (Schwartz, 2003: 62)

Kendi ülkelerinde daha fazla barınamayan bu biliminsanları İstanbul'a doğru yeni bir yaşama başlamak üzere yola çıktılar. Helge Peukert³'in 1933–1953 yılları arasında akademisyenler, politikacılar ve sanatçıların "Boğaziçi'ne kaçıışı"⁴ diye adlandırdığı bu göçünü ve yeni bir rejime geçmekte olan bu yeni ülkelerindeki politik, toplumsal, etik sorunları öyküler Altınar romanında.

Bu çalışmada ise, romanın ana izlediği olan kaçış'ın irdelenmesinin yanı sıra roman katmanlarının arasına gizlenen sürgünlüğün ve üniversite sorunsalları üzerinde yoğunlaşılacaktır. Öncelikle romandaki bir sürgünün, sürgünlüğü bir kadın, bir Yahudi, bir Alman ve yersizyurtsuz biri olarak farklı boyutlarıyla yaşayan Hanna'nın konumunun öyküleme nasıl ele alındığı irdelenecektir. Ardından da bu kaçış'ın aslında bir başka ülke için, yani Türkiye açısından, bir "varış" olarak görülebileceği ve bu varışla birlikte gerçekleşen yeni kültürel, bilimsel buluşmanın üniversitelere getirdiği yeniliklerin yanı sıra, kimi örtük sorunların romanda nasıl su yüzüne çıkarıldığı araştırılacaktır.

Hanna'nın öyküsü Simplon Ekspresi'yle 1951 yılında Türkiye'ye ilk kez gelmediğini anladığımız yolculuğuyla başlar. Hanna sürgünlükler nedeniyle bir yolculuk insandır, dahası kendi deyişiyle "bir seyyah gibi değil bir çifte sürgün" (SÜ, S.15) olarak sürdürür hayatını. Türkiye, İsviçre, Almanya her ülke bir sürgün yeridir. Artık aidiyetini duyumsayabileceği bir ülke kalmamıştır. Her yerde sürgündür. Todorov vatanını böylesine bir yenisini bulamadan yitirmiş olan kişilerin buldukları toplumdan iki kez dışlandıklarına işaret eder (Todorov, 1985: 294). Nedir Türkiye'ye bir kez daha çeken Hanna'yı, resmi bir işi halletmek için mi gelmiştir yoksa yarım kalan bir aşkı yaşamak ya da yarım kalmış bir vedayı tamamlamak için mi?

³ Helge Peukert, 1972 yılında Kopenhag'da düzenlenen bir sempozyumda Philip Schwartz'ın sunmuş olduğu raporu *Kader Birliği* adıyla kitaplaştırdı.

⁴ Hitler döneminde Türkiye'ye gelmiş bilim adamları arasında yer alan Fritz Neumark, 1979 yılında (Kitap 1982 yılında Türkçeye çevrilmiştir) otobiyografik anılarını, gözlemlerini ve değerlendirmelerini Almanca olarak kaleme aldığı kitabına da benzer bir ad verir *Boğaziçi'ne Sığınanlar*. Sözkonusu dönemde Türkiye'ye gelen bilim adamlarını "Nazi Almanyası" mültecileri olarak adlandıran Neumark, genelde İstanbul ve Ankara gibi kentlerde yoğunluklu olarak çalıştıklarını ve bu bilim adamlarının sonraki nesilleri etkileyecek kalıcı çalışmalar yaptıklarını savunur.

Hanna ilk kez İstanbul'a tüm diğer biliminsalarıyla ve kocası Hermann'la birlikte gelir. Ari ırkından olan Hermann'ı çocukluğundan beri tanır. Aralarındaki güçlü dostluk ilişkisi Hermann'ın Yahudi olan karısı için 'vatan'ı terk etmesine yol açmıştır. Hermann'ın işi hazırdır gittiği yerde, üniversitede Profesör Goldhagen'in yardımcısı olarak çalışacaktır. Profesör Goldhagen, Almanya saflarında savaşa gönüllü olarak katılmış, dahası dönüşünde liyakat nişanı almış (SÜ. S.130) bir mikrobiyoloji hocasıdır. Hanna ise bilimsel çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır; ara sıra çello dersleri vererek gündelik yaşamını sürdürür, onun dışında yapacak çok işi de yoktur. Sürgünlük, işsizliği, yabancılığı, yalnızlığı ve tekinsizliği de beraberinde getirir. İstanbul'da, Berlin'deki anne babasının evindeki odasında bulunan dantel perdeye benzeyen bir perde alır kendisine, ancak bu perde onun kendisini vatanındaymış gibi hissetmesine yetecek midir? Elinde "İstanbul Şehir Rehberi" (SÜ. S.53) bir başına keşfetmeye çıkar kenti ve kendini. Kentin sesi, sokakları, kadın erkek ilişkileri hep yabancısıdır ona. Gerçi "Birçok sürgünün İstanbul'a geldiğini bilmek sürgünlüğü azaltıyordu" (SÜ: s.54), çünkü yüz elli kişi gelmişti İstanbul'a. Ama yine de tedirginlik veren bir yalnızlık duygusu üretir yabancılığı. Daha çok erkeklerin sokaklarda gezdiği bu kentte, nargile içen adamları görürken sadece yapılan eylemin değil, eylemlere verilen adların da dili bu anlamda zenginleştirdiğini düşünür. "Keyif yapmak' denen o eylem 'kendi tadına varmak' diye mi çevrilmeliydi" eylemlerin salt dile yansımaları değildir ona yabancı olan, eylemlerin kadın ve erkeklere göre de belirlenmiş olması Hanna'yı yadırgatır: "Ama ya kadınlar' diye sordu kendine. Onlar kendi tatlarına varırken görünmüyorlardı etrafta" (SÜ: s.62). İlk kez yeğeni Adnan'a ders vermek için Nejat Zeki'nin konağına gittiğinde yanlış kapıdan girer: "Kadınlar kısmına bahçeden geçerek yan kapıdan giriliyordu ama erkeklerinki sokağa ve herkese açılan büyük kapıydı" (SÜ. S.63). Burjuva ailelerin evlerini giriş kapıları da kadın ve erkeklere göre ayrılmış olması Hanna'ya farklı gelen bir başka gündelik yaşam ayrıntısıdır. Buna benzer yabancılıklarla karşılaşır. Bu yeni karşılaştığı kültürde, dilde, yaşanan mekânlarda bile kendisini açıkça belli eden farklılıkla kadının nasıl konumlandırıldığını anlamaya çalışır. Gerçi Hanna'nın İstanbul'a geldikten sonra işsiz kalmasının nedenin kaynağı aynı değil midir? Tüm bunların gölgesinde yaşadığı yeni kentte Hanna sıkça nereye ait olduğunu sorgulayıp bu yeni yaşam alanındaki tekinsiz ortamda güven duygusu arar. Kocası Hermann ise daha çok kendi yabancılığını bir başına yaşar. Bir yandan üniversitedeki işler, bir yandan İstanbul'daki farklı kültürel yapı öte yandan da Nazilerin ona ülkesine dönmesi için yaptığı baskılar, yaşamakta olduğu bu yeni hayata ayak uydurmasını güçleştirir. Üstelik bir de

alışkanlıklarına
İstanbul'daki ka
alışkanlıklarına
yemek listesi,
oturmaya yeğlem
harcamayı, da
ülkedeki sürgün
"Hermann sürgü
kaybetmişti." (S
kapanmış ve yaş
Said'in sözünü
"Muazzam bir ya
ürürlü islah, kültü
narsist bir mazoş
Hermann, Otto K
içinde ne arıyor
evlenmişsiniz. Ya
gibi sözlerle de
Hermann İstanbul
Hermann İstanbul
yabancı olma dur
Hanna'yla paylaş
eleştirilerini artır
Otto Kraus ülkesi
son derece bağlı
aldırur.
Hanna ise dili, k
çevresine uyum s
yabancı olarak k
Hanna ne de ols
hayatların sürüp gi
kentteki yabancılı
yabancılık, tekinsi
arasına giren mesaf
sevecenlik sunan N
bir lokantada, Ru
coğrafyanın sürgün
bulunan herkesin as

alışkanlıklarına kayıtsız şartsız bağlı olduğu düşünüldüğünde, Hermann'ın İstanbul'daki kendi gündelik yaşamını değiştiremediği, dahası özellikle de alışkanlıklarına sadık kaldığı görülür. Şnitzel ve patates salatası olarak daralttığı yemek listesi, İstanbul'da azınlıkların ve Levantenlerin oturduğu Bebek'te oturmayı yeğlemesi, yaşadığı kenti ve insanlarını tanımak için herhangi bir çaba harcamayı, dahası İstanbul'dan nefret edişinden (SÜ. s. 118), geldiği bu ülkedeki sürgünlük durumunu bir türlü benimseyemediği kolayca anlaşılır. "Hermann sürgünlüğü olması gerekenden fazla ciddiye almış, mizah duygusunu kaybetmişti." (SÜ. S.109) Kendisini herkesten uzaklaştırarak gittikçe içine kapanmış ve yaşadığı 'yabancılık' duygusunu salt kendine özgü hale getirmiştir. Said'in sözünü ettiği durumdan başkası değildir burada söz konusu olan: "Muazzam bir yalıtılmışlık ve yerinden edilmişlik söz konusudur ki bu olgu her türlü ıslah, kültürel uyum sağlama ve topluluk oluşturma çabasına direnen narsist bir mazoşizm yaratır" (Said, 2000: 39).

Hermann, Otto Kraus adında bir Nazi tarafından izlenir. "Bu göçmen güruhu içinde ne arıyorsunuz? (...) Bir yanlış yapmış, aşağı ırktan bir kadınla evlenmişsiniz. Yanlışınızı düzeltin. Boşanın gitsin. Dönmün ülkenize" (SÜ. S.81) gibi sözlerle de sıkça baskı altında tutulur, muhbirlik yapması istenir, dahası Hermann İstanbul'da ve evli kaldığından baskılar gittikçe tehdide dönüşür. Hermann İstanbul'u da sürgünlüğü de sevmez ama Hanna için katlanmıştır bu yabancı olma durumuna. Buna karşın ne yabancılığını ne de Nazi tehditlerini Hanna'yla paylaşamaz. Her geçen gün yaşadığı topluma, kurumlara ve çevreye eleştirilerini artırmakla birlikte Almanya'ya dönmeyi de aklından geçirmez. Otto Kraus ülkesine dönmekte direnen ilkelerine, alışkanlıklarına ve görevine son derece bağlı olan bu bilim adamını yola getiremeyeceğini anlayınca onu öldürür.

Hanna ise dili, kültürü ve insanları kendisine yabancı olan bu coğrafyada çevresine uyum sağlamayı daha çabuk başarır. Ama yine de "sürgünde bir yabancı olarak kalmanın acısını yaşayanlardan" dır (Kuruyazıcı, 2000:89) Hanna ne de olsa. "Sürgün olmak, yaşadığımız şehrin evlerinde hangi hayatların sürüp gittiğini tahmin edememektir" (SÜ. S.71) diyen Hanna yaşadığı kentteki yabancılığını kolay kolay unutamaz. Sürgünlüğün neden olduğu yabancılık, tekinsizlik duygusuyla Hanna'nın Hermann'la, henüz yaşyorken, arasına giren mesafe bir süre sonra hemen yanıtbaşında olan ve kendisine güven, sevecenlik sunan Nejat Zeki'yle yollarını kesiştirir. İlk kez Yeniköy'de gittikleri bir lokantada, Rum lokanta sahibi Hristo'nun çalıp söylediği başka bir coğrafyanın sürgünlerinin müziği, hüznü bir rebetiko ile masanın çevresinde bulunan herkesin aslında farklı biçimlerde sürgünlüğünü yaşadığını görürüz. Bu

durum Hanna'nın İstanbul'daki yersizyurtsuzluğunun yerini bir süreliğine de olsa aidiyetini tanımlayabildiği bir konuma dönüşmesini sağlar. Sürgünlük onları, o şarkıda, o zamanda ve masada birleştiren ortak duygudur çünkü:

Aslında Hristo, Agapia, Nejat Zeki, orta yaşlı çift, öbür masadaki iki arkadaş, iskele yolcuları, martılar, tombul vapurlar, denizden geçen gümüşü balık sürüleri suç ortaklığı içinde Hanna'ya, bir sürgünün en çok ihtiyacı olan sükûnet, huzur, keyif, sevecenlik, aidiyet, mutluluk, güven duygularından örülü bir hayatıyet tuzağı hazırlıyordu (SÜ. S.113).

Boğaz'daki bu yemeğin ardından Nejat Zeki ile Hanna arasında tutkulu bir aşk yaşanır. Birçok kişinin tanığı olduğu ancak sır olarak saklanan bu aşkın tüm ketumluklara karşın, kısa sürede ortaya çıkması da bir rastlantı değildir. Okurun önceleri salt Naziler tarafından düzenlenmiş olduğunu düşündüğü bir oyundur. Hanna ve Nejat Zeki'nin fotoğrafları gazeteye verilir ve ardından Hermann öldürülür. Artık İstanbul'da kalamayan Hanna bir kez daha sürgünlüğünü anımsamak zorunda kalarak İsviçre'ye gider. Çellosunu Goldhagen'a teslim ederek bir başına yeniden, ardında Nejat Zeki'yi bırakarak bir başka sürgünlüğe doğru yola koyulur. Ancak bu kez salt bir 'yer'den değil, 'biri'nden de sürgündür artık.

Romanda Almanya'nın yanı sıra Türkiye'deki, sonuçları günümüze değin ulaşan politik oyunlar, toplumsal çelişkiler ve yaratılan kaotik durumlar eleştirilerek, her iki ülkenin içinde bulunduğu dönemler sorgulanır. Osmanlı geleneğinin ağırlığını üzerinde taşıyan Darülfünun'un yerine, henüz taşları yerine oturtulmaya çalışılan genç Cumhuriyet Üniversitesi'nin kuruluş sıkıntıları dilselleştirilir. Köhneleşmiş bir kurumu ikame edecek, bilimselliğin ön planda tutulduğu farklı bir zihniyete sahip yeni bir üniversite modeli nasıl ve kimlerle kurulmalıydı, sorusunu gündeme getirir anlatıcı. Bunun uzantısı olarak da Batılı biliminsanı imgesini yücelterek, mutlak doğrunun kaynağı kurtarıcı kişiler diye aktarmaz. Batılılar farklı yüzleriyle yer alırlar romanda. Bilimselliğin insanlığın varlığını sürdürebilmesi, gelişimi için kullanan, "Aydınlanma ölçütleri"yle (SÜ. S.43) ve "yeni pozitivizm"i (SÜ.s.44) kendine yöntem seçen biliminsalarının yanı sıra politik nedenlerle Nazi yanlısı "Christiansen adlı tarımbilimci"ler (SU.s.101) de üniversitelerdeki kadrolara yerleştirilir. Gelen tüm profesörler mükemmel olma özelliği de taşımazlar. Sözelimi Yahudi kökenli olan Profesör Goldhagen bilimadamı, hoca olarak başarılı olduğu kadar kısa sürede yaşadığı topluma uyum sağladığı gibi dili öğrenerek kitabını Türkçe olarak yayımlar. "Şimdi buradayım ve ikinci vatanımda hemen çoğalacağım. Öğrencilerim şeklinde" (SÜ.s.76) sözleriyle Goldhagen bilimsel çalışmalarını ve yetiştirdiği öğrencilerin kendi yaşamının varoluş nedeni olduğunu dile

getirirken Hermann, hapsederek gündelik h Bir başka Alman tipi yaşıyorken bile "öte Nazilerdir. Böylesi bir çello dersleriyle beri çalışmasıyla ayakta değerlendirdiğimizde Hanna gibi etnik köke zorunda kalan kişil dönüştürmeleri, gittik kolaylaştırır? Üniversitenin yeniden Türkiye'deki öğretim e yanda Osmanlı'nın gele grup öte yanda genç C ülkeyi bilim yoluyla g öykülemenin karşılığın eğitim görmüş, aydın üniversitede sürdürdüğü ilişkilerindeki yaklaşım kurulacak olan üniver modern bir topluma ge "[...] Yalnızca çağdaş t afaklar açan düşünsel yayılması" (SÜ. S.96) g bulunduğu toplumun ka konumuyla Türkiye'nin gösteren her iki toplumu

[...] Altı yüzyıl bo düşünmeyi, bilimi istiyoruz. Üstüne fa çalışmak yerine, d Sizler ve bizler bu y

Döneme ilişkin toplums roman kişilerinin ağızda Sözelimi Batılı bir aydı anını, mantığın, sistem

getirirken Hermann, kendisini üniversitenin sunduğu olanakların sınırlarına hapsederek gündelik hayatını ıskalayan bir bilim adamı olarak çıkar karşımıza. Bir başka Alman tiplemesiyse Otto Kraus gibi, Almanya sınırları dışında yaşıyorken bile "ötekileştirdiği" kişinin yaşamasına tahammül edemeyen Nazilerdir. Böylesi bir tiplmeler tablosu içinde Hanna'yı da bir yandan verdiği çello dersleriyle beri yandan yaşadığı kenti ve insanlarını tanımaya, anlamaya çalışmasıyla ayakta durmaya çalışan bir roman kişisi olarak değerlendirdiğimizde aklımızda şöyle bir soru beliriverir: Goldhagen ya da Hanna gibi etnik köken ya da farklı bir nedenle hep sürgünlüğe hazır olmak zorunda kalan kişilerin yabancılığı gündelik yaşamın bir parçasına dönüştürmeleri, gittikleri farklı coğrafyalarda uyum sağlamalarını daha da mı kolaylaştırır?

Üniversitenin yeniden kimlerle kurulacağı sorusuna geri döndüğümüzde, bu kez Türkiye'deki öğretim elemanlarına anlatıcının yakın bakışıyla karşılaşırız. Bir yanda Osmanlı'nın gelenekçi yaklaşımını korumaya çalışan tutucu, muhalif bir grup öte yanda genç Cumhuriyetin savunucularından olan ve "[...] önceliğin ülkeyi bilim yoluyla güçlendirmek olduğunu" (SU. S.45) düşünen ilerici kişiler öykülemenin karşıtlığını oluşturur. Romanın başkışisi Nejat Zeki Almanya'da eğitim görmüş, aydın bir ailenin çocuğudur. İdealleri olan bir gençtir. Gerek üniversitede sürdürdüğü bilimsel çalışmaları gerekse öğrencileriyle olan ilişkilerindeki yaklaşımı yenilikçi ve yol açıcı nitelik taşır. Batı ölçülerinde kurulacak olan üniversitenin özlemiyle yaşar, dahası "ümme kültüründen modern bir topluma geçiş ütopyamız gerçekleşme yoluna girdi bile" der ve "[...] Yalnızca çağdaş uygarlık seviyesine gelmekle yetinmeyip, insanlığa yeni ufuklar açan düşünsel akımların bundan böyle İstanbul'dan çıkıp dünyaya yayılması" (SÜ. S.96) gibi geleceğe yönelik hedefler belirler kendisine. İçinde bulunduğu toplumun karmaşasını her fırsatta eleştirerek, Almanya'nın tarihsel konumuyla Türkiye'ninkini karşılaştırarak yaşadıkları dönemde paralellikler gösteren her iki toplumun da kolektif belleğinin olmadığından söz eder:

[...] Altı yüzyıl boyunca bir ailenin hepimizi kendine kul yapmak için düşünmeyi, bilimi, gülmeyi, serpilmeyi bize yasaklayışını silmek istiyoruz. Üstüne fanus kapatılan bitkiler gibi toprak altında gelişmeye çalışmak yerine, dışa dönmek, toprak üstünde çiçek açmak istiyoruz. Sizler ve bizler bu yüzden geçmişsizlikte ortağız (SÜ. S.70).

Döneme ilişkin toplumsal eleştiriler salt Nejat Zeki'nin ağzından değil, farklı roman kişilerinin ağzından ya da onların düşünceleri anlatıcı tarafından aktarılır: Sözelimi Batılı bir aydın olan Hermann sürgünde yaşadığı ülkeyi "[...] en zor olanı, mantığın, sistemli düşünmenin topluma mal olmadığı, modernizm

